

Důchody.

Všechny dnešní hospodářsko-sociální spory vyvrcholuji v zá-
pase o výsledky produkce: kdo a ve kterém poměru má na ně
nárok, účastní-li se produkce, jako se dnes obyčejně děje, samo-
statní činitelé: půda, další hmotné pomůcky produkční a práce
lidská. Ale také již v zásadní otázce, oč se mají tito zúčastnění
činitelé dělit, jsou různá stanoviska.

S jakéhosi hlediska »přírodního« je na rozdělenou celý hrubý
výnos, neboť půda rodí stále, a podobně člověk vydává stále pra-
covní energii a jeho pracovní schopnost zůstává v podstatě za-
chována, není tedy potřebí ničeho ani půdě, ani pracujícím lidem
předem z vyrobených produktů zadržovati a vraceti. Je-li potřebí
k produkci ještě jiných hmotných pomůcek: nástrojů a surovin,
jež se produkcí zničí, stráví, i ty by si »přírodní« člověk znovu
vyrobil až z daného výnosu produkce. Zdali by takovýto přírodní
producent někdy zachytil z produkce na tyto pomůcky více nebo
méně, než jich dosud měl, aby mohl zůstatí stav těchto pomůcek
nezhoršen a tím i stav produkce neztenčen, o tom by neroz-
važoval.

»Hospodářský« člověk však jistě již předem z hrubého vý-
nosu vyloučí tolik, aby nahradil ony zničené pomůcky, a vyloučí
mimo to i to, čeho je třeba na obnovu oněch zařízení půdy, jež
byla k ní přičiněna prací lidskou. Vlastně by měl také ještě z hru-
bého výnosu produkce předem vyloučiti vše, čeho je třeba, aby
pracovní síla lidská byla zachována v neztenčené síle, ale poně-
vadž lidé musí jísti, i kdyby vůbec nepracovali, a jejich živobytí
potřeby jsou zhruba stejné, ať pracují nebo nepracují, a není
tedy přímého vztahu mezi výkony pracovními a oněmi živobyt-
nými potřebami lidí, a poněvadž také pokud se týče řečené ná-
hrady spotřebovaných pomůcek produkčních ovládla v theorii
národohospodářské zvláštní mylná představa, jako by tyto hmot-
né pomůcky produkční také tvořily jakousi trvalou podstatu, jež
produkcí umožňuje a zvyšuje, považuje se v národohospodářství
hrubý výnos buď celý, nebo zbylý po úhradě spotřebovaných pří-
mých produkčních surovin, za přebytek produkční, který může
býti spotřebován a tudíž mezi zúčastněné činitele produkční jako
»národohospodářský« důchod rozdělen, aniž by se stala pro-
dukcí i pro budoucno újma.

S o k r o m o h o s p o d á ř s k é stanovisko je arcit jiné.

Tu záleží na tom, zda produkce nutně učiněné produkční náklady jejím podnikatelům plně vrátí, po případě dá přiměřenou úplatu za vykonané práce hospodářovy a obětované statky z vlastní jeho zásoby a mimo to poskytne snad ještě nějaký ryzí zisk, totiž přiměřené zúročení podnikového finančního kapitálu a ještě nějaký zisk podnikatelský v užším smyslu. Jen tento soukromohospodářsky vypočítaný ryzí zisk se považuje za výnos, kterým může podnikatel produkce volně disponovati, po případě jej spotřebovati, aniž by se dosavadní jeho soukromohospodářské jmění zmenšilo, předpokládáme-li stabilitu cenovou. Tím ovšem nepřímo také je zabezpečen dosavadní rozsah produkce, a je na tomto základu zabezpečen lépe, určitěji, než uvedeným hlediskem národohospodářským. Ovšem, ani při tomto užším a po stránce hospodářské příznivějším stanovisku soukromohospodářském se konkrétněji nesleduje, zda se zbytečně a nehospodárně nevyčerpává nezabrané přírodní bohatství půdy a neplýtvá se pracovními výkony lidskými na úkor budoucí zdatnosti lidstva.

Ale poněvadž na druhé straně toto užší stanovisko soukromohospodářské buduje na nyní platném společenském řádě soukromého vlastnictví půdy a ostatních hospodářských statků, zvláště statků produkčních, a jejich nynějším stavu, a dále zásadně trvá na volné soutěži a svobodě smluv, z čeho plynou i dané dnešní poměry pracovních důchodů všech námezdných pracovníků, jsou vytýčeny touto soukromohospodářskou organisací produkce již předem jakési meze prozkumů jiných možných forem její organisace i nápravných úprav jiného rozdělení produkčních výsledků.

Proto musíme se i my podrobněji obíratí důchody a jejich rozdělením ve smyslu dotčeného širšího pojmu národohospodářského důchodu: vyjdeme totiž z úhrnného hrubého výsledku produkce, jako by ten celý se směl v důchodech rozdělití a směl se strávití bez újmy zdrojů produkčních, a budeme zároveň kriticky prozkoumávati navrhované způsoby rozdělení tohoto úhrnného důchodu mezi zúčastněné činitele produkční dle jiných samostatných klíčů, bez zřetele na konkrétní soukromohospodářské náklady produkční a na ryzí soukromohospodářský přebytek produkce, po způsobu některých návrhů při produkci jinak než soukromohospodářsky organisované. Pak budeme moci správně posouditi, pokud tyto různé nápravné návrhy mohou míti naději na úspěch a kde je asi krajní mez jejich uskutečnitelnosti, zvlá-

ště i pokud se soudí, že se dají některé tyto požadavky provéstí mocí a násilnými přesuny dosavadního rozdělení důchodů.

O tom, jak onu celou hrubou výtěž produkce čili onen národohospodářský důchod mezi zúčastněné činitele produkční rozdělití, jsou v theorii národohospodářské staré rozpory. Především jde o to, kterým činitelům produkčním musí se každým způsobem dostati jejich podílu, nebo jak se nyní říká, které důchody jsou statické, které vznikají při každé produkci a jejichž nárok se musí uspokojiti při každé produkci, což je jakási obdoba staršího pojmu nutných nebo přirozených nákladů produkčních. K těmto důchodům se obyčejně počítávaly pozemková renta jako důchod půdy, mzda jako důchod pracovní a úrok jako důchod »kapitálu«, kdežto další důchod, podnikatelský zisk, se považuje za důchod dynamický, kolísavý.

Také se různí metody, kterak vyšetřiti příslušné podíly těchto tří nebo čtyř druhů důchodů na hrubém výnosu produkce. Škola objektivistů vychází totiž, jak už víme, se stanoviska, že se dají nutné náklady produkční přímo vyšetřiti a dokonce snad i v produkční cenu vetknouti a tudíž i z ní pro jednotlivé činitele produkční zachytiti. Od konkrétních soukromohospodářských nákladů liší se tyto »nutné« nebo »přirozené« náklady tím, že se v nich hledí vystihnouti produkční náklady tak, aby byly »národohospodářsky« v běžném smyslu toho slova správné. Ale i v lůně školy objektivistů se mínění o povaze a nárocích jednotlivých zmíněných druhů důchodů velmi rozcházejí. Zvláště příkře stojí proti sobě některé teorie této školy pokud se týče důchodu pracovního čili mzdy a důchodu »kapitálu« čili úroku. U důchodu kapitálového je hlavní příčinou neshod v názorech sama známá neujasněnost pojmu »kapitál«.

Škola subjektivistů vychází z východiska opačného, od poptávky, tvrdíc, že se ceny nabídky přizpůsobují cenám poptávky, a musí z ní býti vyvozovány a proto i úhrnná úplata za produkční výkony a účast na produkci jednotlivých produkčních činitelů čili úhrn důchodů, předpokládáme-li, že se celý hrubý výsledek produkční rozděluje jako důchod, musí se rovnati úhrnné ceně produktu, jak je dána poptávkou. Ostatně je samozřejmo, že jako nemůže ani něco zbýti, co by nikomu nepatřilo, tak i na druhé straně plyne ze zásady svobodné volby produkce a volné soutěže, že se musí všem produkčním činitelům jejich poměrného podílu dostati a že tento jejich důchodový podíl by měl

býti zároveň základem pro stanovení ceny výkonů těchto činitelů produkčních na trhu práce a »kapitálu«. Ale i tu jsou v dalších podrobnostech mínění různá, a zase je hlavní nesnáž s duchodem kapitálovým, úrokem.

Vzhledem k neobyčejnému významu kapitálového duchodu pro dnešní hospodářský život vytkneme stručně všechny známější theorie úroku, ač jsme se dosud, pokud jsme mohli, vyhýbali historickým reminiscencím a kritickým záběrům v ně.

Nejstarší je theorie produkční. Přičítá hmotným produkčním kapitálům zásluhu, že se pomocí nich vyrobí více statků než bez nich, a tyto na víc vyrobené statky jsou prý pramenem úroku (S a y); nebo tvrdí, že hmotný produkční kapitál působí mimo svojí majetkovou substanci také svojí silou užítkovou a o hodnotu této kapitálové užitečnosti je hodnota produktu větší a její podíl na produktu je úrok (K n i e s, M e n g e r). Theorie abstinenci dokazuje, že výroba hmotných produkčních pomůcek stála jich tvůrce nejen obětí práce, ale i obětí odříkání, poněvadž místo nich mohl produkovati statky přímé spotřebě sloužící a mohl je spotřebovati a tato obětí odříkání nebo čekání (waiting) je odměňována úrokem (S e n i o r). Jiné starší theorie vidí v úroku dodatečnou odměnu za kapitalistovu práci při tvorbě kapitálových statků čili výrobě prostředků produkčních (J. St. Mill) anebo za společenskou funkci kapitalistovu při vzniku a využitkování kapitálu (S c h ä f f l e a j.).

Proti těmto teoriím příkře vystupuje theorie vykořisťování školy socialistické (R o d b e r t u s, M a r x, P r o u d h o n, L a s s a l l e). Považují práci za jediný pramen hodnot, stanoví hodnotu produktu pracovním výkonem dělníkovým, měřeným pracovní dobou; ale kapitalista najímá dělníky, nekupuje tento jejich výkon, nýbrž jejich pracovní sílu, pracovní schopnost, a využívá jí tím, že dává dělníkům pracovati déle než stačí na reprodukci této jejich pracovní síly, totiž na produkci potřebných živobytných prostředků dělníkových a jeho rodiny, a vzniklé tím nadhodnoty si přisvojuje. Z novodobých autorů téhož směru vykládá v podstatě obdobně úrok (s podnikatelským ziskem) O p p e n h e i m e r, ale vidí příčinu jeho vzniku v tom, že vlastníci půdy mají monopol půdy a nutí dělníky, aby pracovali ve prospěch majitelů půdy za mzdu zkrácenou o monopolní tribut s podmínkou, že jim propůjčí potřebné provozovací prostředky.

Ze školy subjektivistů se teorií úroku velmi důkladně obíral Böhm-Bawerk, a jda částečně po stopách Mengerových a Jevonsových považuje úrok za a žio statků přítomných proti statkům budoucím, ježto přítomné požitky, nynější úkoj potřeb hodnotíme výše než úkoje budoucí a ježto pomůcky produkční jsou v tomto směru také statky budoucnosti, sloužíce příští produkci spotřebních statků. Odchylné stanovisko ode všech uvedených teorií úroků zaujímá subjektivist a Schumpeter: nepovažuje úrok za důchod statický, nýbrž za součást konjunkturního zisku podnikatele, a připisuje vznik jeho instituci úvěrové, ovšem způsobem snad až zbytečně komplikovaným.

Z uvedených těchto ukázek různých teorií úroku je zřejmé, že výklad úroku těsně souvisí s výkladem pojmu kapitál. Vytkli jsme již omyl, z kterého prýští slabiny starších úrokových teorií. Hmotná výrobní zařízení a pomůcky, včetně surovin, jimž oběma se říkává »národohospodářský kapitál«, nejsou nijakou zvláštní samostatnou kategorií hmotných hospodářských statků, vždyť se produkcí spotřebují jako všechny ostatní spotřební statky a musí býti obnovovány, to jest musí býti zakupovány pro další produkci nové pomůcky místo pomůcek produkcí strávených a v odprodaných produktech vlastně zcizených. Tyto kapitálové hmotné statky netvoří kmen stálé substance a je třeba produkci po této stránce považovati také za směnu statků; nesrovnává se tedy s tímto stavem věci, připisuje-li se těmto hmotným produkčním pomůckám podobná substanční stálost jako půdě, jak ostatně také sám pojem důchodu ve svrchu uvedeném smyslu »národohospodářském« předpokládá.

Onen »hmotný kapitál«, to jest produkované pomůcky produkční, jest tedy i při produkci statkem spotřebním, který se produkcí ničí, ale sám sebou se neobnovuje, netrvá stále jako půda a síla pracovní, a nemůže tudíž míti nároku na »národohospodářský« důchod ve smyslu výše uvedených starších teorií úroku. Náhradními nákupy za produkční pomůcky produkcí zničené se zachovává jen dosavadní stav hmotných hospodářských statků konkrétně daný, a musila by býti tato náhradná kvota předem od hrubého výnosu produkce odečtena, i kdyby se produkce nedála po způsobu soukromohospodářském a na podkladě soukromého vlastnictví půdy a pomůcek produkčních, a nesměl by se celý hrubý výnos produkce považovati za úhrnný »národohospodářský« důchod, který se může

celý rozdělití, nýbrž musila by se ona potřebná náhrada spotřebovaných zařízení produkčních a ovšem i spotřebovaných přímých produkčních surovin předem z hrubého výnosu vyloučiti a jen zbytek by se směl považovati za »národohospodářský« důchod. Ovšem, tak se vskutku za dnešní organisace produkce v praktickém životě vesměs děje, jen že si to národohospodářští theoretikové dosti jasně neuvědomují, mimo Schumpetera, nebo nečiní z toho náležitých důsledků: že úrok je asi spjat s jiným zdrojem na produkci zúčastněným, zdrojem vskutku stálým, totiž s »finančním« kapitálem.

Také Clarkova produkční theorie vystihla tuto slabinu a považuje »kapitál« či produkční pomůcky za »fond produkční síly«, za trvalý zdroj výnosu; rovněž jiné theorie mluví o národohospodářském kapitále jako o »nahromaděné produkční síle«. I tyto theorie vycitují, že vedle konkrétních pomůcek produkčních, jež se spotřebují, je tu něco trvalého, nějaká moc trvalá, která musí býti stále na původní výši udržována, vězíc trvale v produkčních pomůčkách přes stálé jejich fysické změny.

Víme arciť, že se pomocí nástrojů produkuje více než bez nich, ale nikdo nebude tvrditi, že toto plus je samostatnou zásluhou jen těchto produkčních pomůcek. Ty jako předměty mrtvé hmoty dostávají svůj díl tím, že se doplní na předešlý stav. Také moment času sám o sobě nemůže stačiti pro výklad vydatnější produkce pomocí »kapitálu« ve smyslu produkovaných výrobních pomůcek, ač mají tyto výrobní pomůcky při úsilovnější produkci veliký význam, neboť čím více se má produkce zrychlití a účelněji provozovati, tím delší přípravné doby vyžaduje na výrobu strojů a náradí, užívaných při každé úsilovnější výrobě; toto prodlení časové je tu sice příznačným zjevem, ale nikoli činitelem aktivním, jemuž by se mohl nějaký přímý účinek na produkci připisovati.

Ale »úrok« se přece jen při produkci za pravidelných okolností vyskytuje, je v cenách tovarů započítán a bez něho by se produkce za našich poměrů nedála. Kde se tedy bere? Proč její poptávka v ceně tovarů trpí a platí? Zač je úplatou?

Odpověď je tato. Kdo chce produkovati, musí míti určité hmotné statky, jichž produkce vyžaduje, anebo musí míti potřebnou kupní sílu v penězích nebo v peněžních pohledávkách, musí míti »finanční« kapitál, a opatří si zaň ony hmotné pomůcky výrobní; v obou případech je pak příslušná kupní síla po dobu

produkce vázána, a nemůže býti užito tohoto finančního kapitálu jinak, zejména také ne jako vkladu do peněžního ústavu, aby dával »peněžní« úrok.

Kdo podniká ú v ě r o v ý m i finančními kapitály, platí úrokovou úplatu za postoupené užívání těchto kapitálů za dobu, kterou produkce vyžaduje. Tím se liší bezúročné, každým okamžikem pro vkladatele pohotové vklady žirových účtů, jež slouží prostředkování plateb k účelům spotřebním a pouhému technickému prostředkování plateb, totiž prostým přesunům plateb s osoby na osobu, od úrokováných vkladů úsporných, v peněžních ústavech na delší dobu vázaných. Že takovýto placený zápůjčkový úrok podnikatel započítá do svých soukromohospodářských nákladů produkčních, je zřejmo, a neméně je zřejmo, že se mu musí peníz ten v cenách produktů vrátiti. Ale i kdo podniká s v ý m finančním kapitálem, musí bráti v úvahu tento zápůjčkový peněžní úrok, který mohl dostati, kdyby byl svůj finanční kapitál uložil v peněžním ústavě a umožnil jím podnikati jinému, a musí žádati, aby mu byl tento finanční úrok produkcí nahrazen také.

Úrok souvisí dle tohoto pojetí úzce s pojmem soukromého vlastnictví finančních kapitálů a s hospodářstvím úvěrovým a jeho konjunkturami, odkudž byl přenesen jeho vliv do veškerých oborů i podnikání neúvěrového; je předmětem a výsledkem odhadů a úvah o možné budoucí soukromohospodářské úspěšnosti produkce, jimž zejména i stanovení jeho výše podléhá. Není tedy úrok zjevem, důchodem statickým, jehož podíl na hodnotě a ceně produktu byl by za všech okolností dán skutečnými poměry, již v samé produkci tkvícími, a souvisel snad nějak přímo s hmotnými pomůckami produkčními nebo s jejich výkonností, produktivitou. Není tedy nějaký úrok »původní« ve smyslu svrchu zmíněných teorií, hlavně B ö h m - B a w e r k o v y, nýbrž každý úrok má pozadí v poměrech úvěrových, a rovněž výraz, že je úrok úplatou za »užitkovost« finančního kapitálu nebo za jeho vázanost čili obmezenou dispoici po dobu produkce, třeba bráti ve smyslu nepřímém, ve smyslu úroku úvěrového: že je náhradou za ušlou úplatu, kteréž by finanční kapitál jinak mohl dosíci, bylo-li by ho užito úvěrově. Produkčních strojů a nástrojů se užívá proto při výrobě hmotných výrobků a při produkci služeb, jako při dopravě po drahách, že se jich užívání vyplácí, že se jimi stává produkce výnosnější; musí se sice věnovati na nákup

těchto pomůcek potřebný peníz, který je po dobu produkce v podniku vázán, ale na druhé straně je tato obět vyvážena úsporou lidské práce, tak že připadá na jednici finančního kapitálu poměrně vyšší výnos, než kdyby se produkovalo bez oněch pomůcek. V této větší úspěšnosti strojové produkce vězí také příčina, proč je po strojích vůbec poptávka a proč se mohou stroje soukromohospodářsky úspěšně vyráběti. Jejich cena nesmí však býti vyšší než taková, aby zdražení produkce o běžné náklady na ně a o příslušné roční jejich opotřebení, jakož i o úrok z potřebného na ně finančního kapitálu bylo menší než dotčená zvýšená výtěžnost produkce, a byla úhrnná rentabilita užitého finančního kapitálu vyšší než v produkci bez strojů, přes to že tento kapitál je při produkci strojové mnohem větší. Ani v cenách prodávaných strojů, ani v cenách produktů strojové výroby nemůže však býti započítán poměrný díl předem napevno stanoveného úroku, který by cenou konečných produktů strojové výroby musil býti každým způsobem nahrazen; tento úrok je a zůstává vždy prvkem kalkulačním a konjunkturním. Úrok nemůže v našich poměrech kapitalistické produkce trvale klesnouti na nulu, ale ne proto, že je »nutným« nákladem produkčním, nýbrž proto, že všecken finanční kapitál může býti umístěn na úvěr a může si takto »vydělati« úrok. Kdyby byla práce při produkci vykonávána zdarma jako v dobách otroctví a nevolnictví, a také půda a její dary byly statky volnými a nebylo soukromého vlastnictví produkčních finančních kapitálů, pak by nebylo ani úroku, a nezáleželo by na tom, zda se produkce zbytečně neprotahuje. Podobně pokud nebylo produkčních úvěrů a každý hospodařil jen svým majetkem a nebylo peněžního kapitálového oceňování produkčních majetků a nové úsporné volné finanční kapitály teprve vznikaly a byly poměrně nehybné, neuplatňoval se v prodejních cenách produktů vliv úroků, a bývaly zejména správy šlechtických a církevních velkostatků spokojeny, jen když vůbec mohly dříví a obilí jakž takž zpeněžit.

Proto by se úrok jako složka produkčních nákladů nebo jako spoluúčastník na výnosu produkce za jiné než dnešní soukromohospodářské organizace produkce a peněžního a úvěrového hospodaření nemusil vyskytovat. Lze si jistě představit produkci, kde by všechny hmotné pomůcky výrobní byly společným vlastnictvím nějaké komunity, jejichž užívání by bylo zdarma společně produkci k dispozici. Pak by bylo lhostejno, jak veliký finanční

kapitál trčí v těchto produkčních zařízeních a nebylo by třeba míti zřetel na úrok z něho, a nemusily by býti tovary, které potřebují dlouhé doby produkční a velikých zařízení strojových, nehledě ovšem k nutné náhradě za opotřebování těchto zařízení, o nic dražší než produkty ostatní. Ovšem velmi závažnou a obtížnou úlohou bylo by pak řešení otázky, jak produkci zaříditi, aby se zbytečně neprodužovala a byla i po této stránce hospodárnou, čehož se právě dociluje dnešním zřetelem na úrok z finančních kapitálů po dobu produkce vázaných.

Ostatně ona úspora úroků byla by i pak jen zdánlivá, poněvadž by na druhé straně nebylo onoho finančního úrokového důchodu, kterým se část produkce zachycuje a po většině uspoří na rozšíření a zdokonalování produkce, a musila by se asi obdobná část tak jako tak z produkovaných produktů reálně zachytiti, snad pod jiným titulem, a konsumní spotřebě urvati, aby onen vzestup produkce byl umožněn, tedy reálně by zbylo spotřebě k dispozici stejně.

Ale při výkladu úrokového důchodu musíme jíti ještě dále. Týž poměr jako mezi finančním kapitálem a jeho investicí v zařízeních produkčních a v potřebných přímých surovinách produkčních, je také u potřebných potravin a potřeb živobytných pro dělnictvo nebo potřebných peněžních prostředků na ně. Také tyto statky se každou produkcí a zpeněžením tovaru vlastně vyprodávají a musí býti pro příští produkci nově opatřeny, za kterýmžto účelem musí býti v nich trčící finanční kapitál také zachováván trvale. (Jakousi narážku na tento poměr obsahuje starší theorie o m z d o v é m f o n d ě, ovšem jinak ve svých dalších dedukcích mylná.) I tento finanční kapitál činí nárok na přiměřený důchod, úrok.

Dnešní poměrně dosti snadná pohyblivost finančních kapitálů z podniku do podniku a hlavně pohyblivost jejich z ruky do ruky, prostředkovaná a umožňovaná úvěrovými jednáními, jakož i vzrnahajícím se podnikáním sdruženými kapitály, v němž vlastní kapitálů do podniku daných jsou se stanoviska hospodářského téměř jako pouzí věřitelé, způsobila, že úrokový výnos kapitálu stal se všeobecným měřítkem úspěšnosti užitých finančních kapitálů, nejen když jde o kapitály úvěrové, ale i u kapitálů vlastních, a stal se hybným perem, jímž se tyto kapitály přesunují, pokud bez značnějších ztrát je to možno, do podniku a oborů, kde jim kynou největší výnosy. Ba úrok stal se dokonce

tu vzpružinou, jinde brzdou podnikatelské činnosti a hlavním podněcovatelem konjunkturálních výchylů, jak ještě později se k věci vrátíme.

Proto každý, kdo v produkci finanční kapitál umisťuje, čeká, že mu přiměřený výnos ponese, spoléhá, že tento kapitál svůj důchod z výnosu produkce dostane, a pokud by se tak nestalo, produkce se jako nevýnosná, nehospodářská opustí.

Povšimněme si nyní podrobněji také důchodu pracovního. Nejstručněji a nejkonkrétněji vystihneme snad dosavadní názor na národohospodářský důchod pracovní, považujeme-li jej ve smyslu teorií objektivních za určený reprodukčními náklady obětované pracovní síly anebo ve smyslu teorií subjektivních za peníz rovný ceně úkonů pracovních. Ale peníz skutečně placené mzdy nemůže za dnešní soukromokapitalistické produkce této výše plně dosáhnouti, poněvadž finanční kapitál, potřebný na výplatu mezd po celý jeden cyklus produkční, zůstane po celou tuto dobu vázán a musí býti ve smyslu svrchu uvedených výkladů přiměřeně zúrokován. Bude tedy producent za dnešních poměrů ochoten platiti jen takovou mzdu, aby mu po její výplatě a po úhradě ostatních produkčních nákladů a po přiměřeném zúrokování finančního kapitálu, v zařízeních produkčních, surovinách a ve vyplacených mzdách po dobu produkce vázaného, zbyl snad ještě přiměřený podnikatelský zisk, ať již jako samostatná položka, nebo sloučen s úrokem.

Kdyby půda a všechny hmotné pomůcky výrobní byly bez náhrady vyvlastněny a produkce byla zesocialisována a vše bylo soustředěno v rukou nějaké kolektivity, jež by nemusila uhrazovati nikomu úroku, poněvadž by produkčního úvěru vůbec pak nebylo, a i sám finanční kapitál produkcí vázaný by zdánlivě pozbyl významu, a kdyby se produkce neděla za účelem podnikatelského zisku, pak by arcíť nebylo ani třeba ničeho zadržovati z výnosu produkce na úrokování finančního kapitálu a mohly by býti mzdy přiměřeně vyšší, ale pak bychom si ovšem nemusili ani lámati hlavy tím, kolik má práce dostati: mohla by dostati vše po odečtení učiněných hmotných nákladů a náležitě náhradě spotřebovaných přímých produkčních surovin a zničených zařízení investičních. Pak by se mohly i ceny produktů stanoviti libovolné a dle nich by se musily pak zařídití příjmy všech příslušníků národohospodářského celku. Jak a dle kterého klíče by se tyto ceny a příjmy určovaly, je arcíť velikou záhadou. Ovšem,

dnešní třída kapitalistů by zmizela, byla by zničena, ale musila by se část mzdy přece jen zachycovati, aby vzestup produkce byl možný — a musili by se tedy začít tvořiti noví kapitalisté z dělnictva, a finanční kapitál jako spoluúčastník na důchodech by se za nedlouho vynořil znovu, nehledě k další závažné okolnosti, že by pak nebylo nepřímé závory, aby se neprodukovalo zbytečně zdlouhavě, jakou je za produkce kapitalistické obava ze ztráty úrokové u finančních kapitálů, v produkci trčících.

Z celé obtížné partie theorie »národohospodářských« důchodů nezbyvá tedy po těchto všech našich výkladech mnoho, a pole, na němž se vybíjejí různé nápravné návrhy rozdělení důchodů se velmi zúžilo. Na jedné straně jsou konkrétně učiněné nebo účtované soukromohospodářské náklady produkční, na druhé pak straně tržní cena produktu, od níž se ony náklady odečtou a dle zbylého přebytku se vypočítá, kterak se zúrokoval veškerý potřebný finanční kapitál, investiční i oběžný, v podniku vězící. Při tom se peněz tohoto finančního kapitálu stanoví tak, že je v něm započítána i kapitalisovaná renta pozemková. Také kdyby produkce byla organisována jinak, musily by býti učiněné náklady produkční včetně spotřebovaných živobytných potřeb dělnictva každým způsobem produkcí nahrazeny, vráceny, a teprve zbylý přebytek by směl sloužiti za dodatečné zvýšení důchodu pracovního a za příděl na rozšíření a zvelebení produkce. Tento prostý postup při zjišťování přebytku produkčního na základě učiněných nákladů je zajisté mnohem průhlednější než dosavadní »učené« theorie »národohospodářských« důchodů, v nichž je dosti mlhavě vykládána i sama náhrada spotřebovaných hmotných kapitálů, ač jde tu o poměry jednoduché.

Pak také mnohem jasněji vysvitne známá věc, na čí vrub může se díti zlepšování konsumního důchodu pracovního, má-li zůstatí aspoň dosavadní statická rovnováha produkce zachována: že může se tak díti jen na vrub důchodu kapitálového. Ale na druhé straně také mnohem názorněji se ukáže, že každé snížení důchodu kapitálového je zároveň zúžením a brzdou dalšího rozvoje produkce. Vždyť za statického stavu není nijakých ladem ležících finančních kapitálů, všechny jsou zaměstnány, všechny jsou umístěny v zařízeních produkčních, mimo poměrně malou část, za něž kapitalisté kupují přepychové trvalejší spotřební předměty. Poměrně může sazba úroková poněmáhu klestí — víme, že se tak vskutku děje: v zemích kapitálově boha-

tých a hospodářsky vyvinutých je úroková sazba nižší, ovšem věc souvisí hlavně s poměry úvěrovými — a spotřební úroveň dělnictva stoupá, důkaz to, že se pošinouje poměr relativních sazeb důchodu kapitálového a důchodu pracovního, a nečerpá-li se toto zlepšení důchodu pracovního ze zvýšené produktivity, musí se díti na úkor důchodu kapitálového. Pokud ovšem absolutně v celku klesá úhrn důchodu kapitálového a tudíž i nutný kapitálový základ dalšího rozvoje produkce, závisí na poměru mezi množstvím produktivního národního kapitálu a množstvím zaměstnávané práce: kapitálově bohatá země může míti poměrně vysoké důchody pracovní a poměrně nízkou sazbu úrokovou, ale přes to celkové úrokové přebytky její mohou býti vyšší než v zemích kapitálově chudých. Je sice pravda, že se dá mocí prosaditi každý důchodový nárok jak práce, tak kapitálu, ale přesune se téměř samočinně postupně do cen a zvýší po té povětšinou i důchody ostatní, tak že jde tu spíše jen o dočasné poruchy a výchylky. Zvýšiti dnes mzdy znamená, pokud se nepodaří jinde tento náklad pokrokem techniky nebo lepší organizací uspořiti, zvýšiti ceny produktu, zprvu hlavně těch, v nichž je mnoho práce vtěleno, tedy tovarů průmyslových, ale toto zdražení přesune se záhy i na prvovýrobu, tudíž na potraviny, a zvýšení jejich cen záhy dělnictvo připraví o náskok, kterého si prve dobylo. A podobně přesunuje se i náraz vycházející se strany finančního kapitálu, ať už jde o kalkulační požadavek jeho zúrokování nebo podnikatelský zisk v užším smyslu.

Rovněž zvýší-li se nějakým samovolným zásahem ceny produktů, přešine se toto zvýšení na důchody, zvýší je, a zavládnou časem, po větších nebo menších třenicích a zápasech mezi zúčastněnými činiteli reálně bývalé poměry cenové. Říkává se sice, že zvýšené mzdy zvyšují spotřebu a odbyt a tudíž i produkci, a tím se újma podnikatelům způsobená vyrovná; ale trvale zvýšená a trvale zrychlená produkce je možna jen tenkrát, jsou-li tu dostatečné kapitály, dosud nezaměstnané, a ty nebývají po ruce. Hledí se proto produkce zrychlití pomocí úvěrů, ale produkce pomocí úvěrů je dražší, tak že podnikatel vydělává přece jen méně, nedovede-li jinak při větší produkci vyráběti úspěšněji, kdežto zvýší-li se přece jen ceny produktů, ruší se tím aspoň částečně účinek zvýšených mezd dělnictva.

Je jediná cesta, jíž lze rozřešiti bez takovýchto třenic a na trvalo spor o výši důchodu pracovního a důchodu kapitálového,

v kterémžto sporu se hlavně otázka rozdělení důchodů v dnešní době vyhrocuje, mimo vedlejší zápas o důchod za práci duševní a manuální, zbytečně massami dělnickými někdy vyvolávané: musí se zvýšiti vydatnost produkce, tedy celková reálná rentabilita čili produktivita, aby se mohl vzestup reálných důchodů provésti rovnoměrně u mzdy i úroků; kdežto zvýší-li se »mocen-skými« vlivy, to jest mimo organický vývoj, jen poměrný důchod pracovní na úkor důchodu kapitálového, a celý tento pracovní důchod by se zkonsumoval, aniž by výkonnost práce vzrostla, nastal by zpětný tlak se strany kapitálu, a produkce nejen že by se nezvelebovala, ale spíše by vážla, poklesala, poněvadž by nové finanční kapitály nevznikaly tou měrou jako dosud. Ostatně také vzestup produktivity, podnícený pouhým rovnoměrným zmnožováním nákladů produkčních za nezměněné organisace a techniky produkční, je samozřejmě vázán a podmíněn vzestupem hmotných pomůcek produkčních, tedy vzestupem finančních kapitálů, podobně jako je potřebí nových finančních kapitálů, a ovšem ještě větší měrou, jde-li i jen o využitkování dosud nevyužitkované půdy, anebo dosud v podnikatelské produkci nezaměstnané populace. Rovněž tak je potřebí téměř vždy nových kapitálů i při pouhém zintensivňování práce lepší výkonností její anebo prodloužením pracovní doby, ježto i tu se předpokládá větší množství přímých produkčních surovin, leda by šlo o rychlejší opakování celého děje produkčního zejména u produkce zemědělské, pokud přirozené podmínky toho dopouštějí. Ale ježto vzrůst úsporných finančních kapitálů je pomalý, nedá se ani vzestupem produktivity čekatí nějaké radikální trvalé zlepšení reálného důchodu pracovního, máme-li zároveň na mysli přirozený vzrůst populace, jejíž rostoucí množství je ostatně za daného kvalitativně statického a rovnoměrně kvantitativně vzestupného stavu produkce právě tak podmínkou rozvoje jako vzestup finančních kapitálů.

Hlavně musíme se tedy spoléhati na t e c h n i c k é a o r g a n i s a č n í zdokonalování a z hospodárňování produkce vydatnějším využíváním produkčních zařízení, hospodárnější výtěžností surovin a práce, jimiž se dociluje účinnějšího využívání d o s a v a d n í c h kapitálů a dosavadních sil pracovních. V tomto směru činí produkce v našich dnech netušené pokroky, a pole nových a nových úspěchů je stále ještě velmi široké. Hic Rhodus, hic salta: zde ukažme, co umíme!

Celkem možno říci, že theorie důchodů jsou slabinou národohospodářské nauky a výsledky všech dosavadních výzkumů na tomto poli že jsou hodně chudé. Pro samé abstrakce a filosofování se tyto theorie ke konkrétnějším výsledkům nepropracovaly a půjde-li to tak dále, sotva se jich dopracují. A národohospodářská věda, místo aby vývoj hospodářského života lidstva a jeho institucí předvíдалa a ovládala, zůstane dlouho ještě »smutnou« vědou, která je se svojí teorií stále pozadu za skutečnými událostmi hospodářského života a namnoze si s nimi neví rady.

Konjunktury.

Stínem dnešní soukromohospodářské podnikatelské organizace produkce jest její kolísavost, nevyrovnanost. Střídají se téměř s jakousi pravidelností údobí vzestupu s údobími poklesu a způsobují zbytečné hospodářské poruchy a škody. V dobách vzestupu se produkce zrychluje a zvětšuje, ceny surovin a tovarů podražují, mzdy a úroky stoupají, v dobách poklesu odbyt tovarů vázne, ceny jejich polevují, produkce se zvolňuje a zúžuje, mzdy a úroky klesají, práce i kapitály nenacházejí dostatečného zaměstnání.

Kde vězí příčina tohoto kolísání dob příznivých a nepříznivých, odkud vychází prvý podnět k vzestupu nebo k poklesu? Vždyt přece je dán sám sebou jakýsi rovnovážný stav mezi produkcí na jedné straně a spotřebou na druhé straně, neboť z toho, co podnikatel produkuje, zadržuje část na úhradu spotřebovaných surovin, pomocných hmot a ostatních vedlejších nákladů, další část se dává jako mzda zaměstnanému dělnictvu a jako důchod v podniku zaměstnanému finančnímu kapitálu a zbytek je ryzí podnikatelský výnos produkce. Představíme-li si, že se náhrada reálných nákladů produkčních a výplaty mezd daly naturálně a vesměs z vlastních zásob podnikatelových, abychom se zatím vyhnuli rušivému snad vlivu peněz a úvěru, a má-li se trvale zachovati nerušený chod výroby, což je samozřejmým požadavkem statické národní produkce, pak mohl by vzestup produkce býti způsoben jen z řečených přebytků dosavadní produkce, jež připadají podnikateli jako důchod kapitálový a podnikatelský, arcíť pokud jich nespotřebuje přímým svým osobním konsumem.

Těmito ryzími reálnými produkčními přebytky je dána mez, po kterou až by bylo možno produkci zvětšiti, ať již rychlejším